

نگارخانه
نشر نگاه معاصر

جستارهایی در باب پاره‌ای مفاهیم

اخلاقی|دینی

ابوالفضل والازاده

فهرست

۵	پیش‌گفتار
۷	حِرص
۱۹	حُسن خُلُق
۲۷	حُسن ظَنّ
۳۵	حق فرزندان
۴۷	حق والدین
۶۱	حِلْم
۷۱	حِیاء
۸۷	حِیات
۹۷	حُسْران
۱۰۳	حُشوع
۱۱۳	خیر

حِرص

(نویسنده مشترک: احمد زرننگار)

حِرص از رذایل اخلاقی است. حِرص مصدری عربی و یکی از دو معنای اصلی آن خواستن و تمایل بسیار زیاد به چیزی است. در فارسی در برابر آن آرزوی زیادت جویی را به کار برده‌اند.^۱ واژه حِرص در احادیث و متون اخلاقی بار معنایی منفی یافته، اما در قرآن بیشتر در همان معنای لغوی به کار رفته است (رک: ادامه مقاله).

۱) در قرآن و تفاسیر. در قرآن واژه حِرص پنج بار به کار رفته است. در آیه ۹۶ سوره بقره، از میل شدید قوم یهود به زندگی طولانی در دنیا با تعبیر توبیخ آمیز «أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ» (حریص‌ترین مردم بر زندگی) یاد شده است. منشأ این حِرص یهود آن است که می‌دانند به علت کفر، در آخرت سرنوشتی جز عذاب و محروم شدن از نعمتهای الهی ندارند.^۲ در چند آیه نیز این واژه برای بیان خیرخواهی

---

۱. رک: ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، چاپ عبدالسلام محمد هارون، قم ۱۴۰۴؛ ابن منظور، لسان العرب، چاپ دخویه، لیدن ۱۸۸۵؛ علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، تهران ۱۳۷۷؛ ذیل واژه.

۲. رک: محمدبن جریر طبری، جامع البیان عن تأویل آی القرآن، مصر ۱۳۷۳/۱۹۵۴؛ محمدبن حسن طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، چاپ احمد حبیب قصیر عاملی، بیروت، [بی‌تا]؛ ذیل آیه.

شدید پیامبر اکرم به مردم و عزم ایشان بر هدایت انسان‌ها به کار رفته است.^۱ آیه ۱۲۹ سوره نساء، هم متضمن معنای لغوی حرص است.

واژه مترادف حرص اصطلاحی در قرآن کریم «هَلُوع» است.^۲ براساس این آیه، خداوند انسان را هلوع آفریده است. مفسران این واژه را بسیار حریص و ناشکیبا معنا کرده‌اند.^۳ گویا این معنا مستند به آیات ۲۰ و ۲۱ سوره معارج است که می‌گوید: چون شترّی به انسان برسد، بسیار جزع و بی‌تابی می‌کند و چون خیری به او رسد، بخل می‌ورزد.^۴

به نظر مفسران، این صفت را خداوند در نهاد انسان قرار داده است تا به کمک عقل، آن را برای رسیدن به خیر و حفظ آن (حرص بر خیر) و گریز از شر به کار برد؛ بنابراین، لحن توییح‌آمیز آیات ۱۹ تا ۲۱ سوره معارج متوجه سوءتدبیر برخی انسان‌ها در استفاده از این صفت است و ناظر به اصل صفت، که آفرینش خداوندی است، نیست.^۵

(۲) در احادیث. مصداق‌های حرص معمولاً در احادیث ذکر گردیده است و به‌حسب مورد، حرص بار معنایی مثبت یا منفی دارد. نمونهٔ قسم نخست، احادیثی است که در آن‌ها به حرص بر انجام‌دادن کارهای خیر سفارش شده^۶ یا حرص بر

۱. رک: توبه: ۱۲۸؛ یوسف: ۱۰۳؛ نحل: ۳۷؛ طوسی، التبیان، ذیل توبه: ۱۲۸، یوسف: ۱۰۳؛ محمدبن عمر فخر رازی، التفسیر الکبیر، او، مفاتیح الغیب، بیروت ۱۴۲۱/۲۰۰۰؛ ذیل توبه: ۱۲۸، نحل: ۳۷؛ محمدبن احمد قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، ج ۵، جزء ۹ و ۱۰، قاهره ۱۳۸۷/۱۹۶۷؛ ذیل یوسف: ۱۰۳، نحل: ۳۷؛ نیز رک: حسین‌بن محمد دامغانی، الوجوه و النظائر لالفاظ کتاب الله العزیز، چاپ محمدبن حسن ابوالعزم زیتنی، قاهره ۱۴۱۶-۱۴۲۱/۱۹۹۶-۲۰۰۰، ج ۱، ص ۲۶۲.

۲. رک: معارج: ۱۹.

۳. رک: طبری، جامع البیان؛ طوسی، التبیان؛ قرطبی، الجامع ذیل آیه.

۴. برای آگاهی بیشتر، رک: طبری، جامع البیان؛ محمودبن عمر زمخشری، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقوال فی وجوه التأویل، بیروت ۱۳۶۶/۱۹۴۷؛ فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ هاشم رسولی محلاتی و فضل‌الله یزدی طباطبائی، بیروت ۱۴۰۸/۱۹۸۸؛ محمدحسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت ۱۳۹۰-۱۳۹۴/۱۹۷۱-۱۹۷۴، ذیل آیات.

۵. برای آگاهی بیشتر، رک: آیات ۲۲-۲۳ معارج، که مصلّین را مستثنای سازد؛ طوسی، التبیان؛ زمخشری، الکشاف؛ فخر رازی، التفسیر؛ طباطبائی، المیزان، ذیل معارج: ۱۹.

۶. رک: ابن حنبل، مسند الامام احمدبن حنبل، بیروت: دار صادر، [بی‌تا]؛ ج ۲، ص ۳۶۶.